

OTA-ONALARNING MUNOSABATLARI VA TARBIYA USLUBLARI

QDU amaliy psixologiya yo'nalishi

talabasi **Qaljanbaeva Aynura**

Ilmiy rahbar :

Mambetiyarova Venera Reyimbaevna

Annotatsiya: Ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar, bolalar rivojlanishining asosiy omili hisoblanadi. Ota-onaning tarbiya uslubi farzandning psixologik, emotsional, ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu maqolada ota-onalarning turli munosabatlari, ularning tarbiya uslublarining farzandlar rivojiga qanday ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, jahonning turli mintaqalaridagi ota-onalarning tarbiya uslublarining xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, zamonaviy psixologik tadqiqotlar asosida turli tarbiya uslublarining samaradorligi va farzandlar bilan munosabatlarning ijobiy natijalarga erishishda qanday ahamiyatga ega ekanligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: ota-onalar, tarbiya uslubi, munosabatlar, bolalar rivojlanishi, psixologiya, emotsional rivojlanish, ijtimoiy munosabatlar, intellektual rivojlanish.

I. Kirish: Ota-onalarning tarbiya uslubi va farzandlar bilan munosabatlari haqida gapirganda, bu ikki element o'rtasidagi o'zaro ta'sirni hisobga olish muhimdir. Ota-onalar bolalarining shaxsiyatini shakllantiruvchi birinchi ta'sir etuvchi omil bo'lib, ular bolaning hissiy holati, ijtimoiy qobiliyatlari va axloqiy me'yorlarini belgilaydigan asosiy guruhni tashkil etadi. Tarbiya uslubi faqatgina farzandning shaxsiyatini shakllantirishda muhim rol o'ynab qolmay, balki uning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga va ijtimoiy moslashuviga ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy ilm-fan ota-onalar tarbiya uslublarining turli turlarini va ularning farzandlar psixologiyasiga ta'sirini o'rganmoqda. Bu uslublar, o'z navbatida, farzandlarning o'zini tutish, munosabatlar o'rnatish va muammolarni hal etish qobiliyatlariga bevosita ta'sir qiladi.

II. Ota-onalarning Tarbiya Uslublari: Asosiy turlari. Ota-onalar farzandlarini tarbiyalashda turli uslublarga ega bo'lishadi. Psixologiya sohasida ko'plab mutaxassislar ota-onalarning tarbiya uslublarini bir necha asosiy kategoriya bo'yicha tasniflashgan. Eng keng tarqalgan tasniflardan biri Diana Baumrind tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u ota-onalarning tarbiya uslublarini to'rtta asosiy turga ajratadi: autoritar, avtoritar (yoki demokratik), ruxsat beruvchi (liberal) va befarq.

1. Autoritar tarbiya uslubi: Bu uslubda ota-onalar farzandlariga qat'iy talablar qo'yishadi va o'zining yuqori hokimiyatini ta'kidlaydilar. Bolalarga ko'p hollarda jazo beriladi, va ularning fikrini eshitishga kam vaqt ajratiladi. Ushbu uslubda farzandlar ko'pincha boshqaruvchi va tartibga rioya qilishni o'rganadilar, lekin hissiy jihatdan uzilib qolishlari mumkin.

2. Avtoritar (demokratik) tarbiya uslubi: Avtoritar uslub o'zining balansini topadi, bu uslubda ota-onalar farzandlari bilan ochiq muloqotda bo'lib, ularga qarorlar qabul qilishda yordam berishadi. Shunday qilib, bolalar ijtimoiy qoidalarni o'rganadilar, lekin ular bilan do'stona munosabatlar o'rnatiladi.

3. Ruxsat beruvchi (liberal) tarbiya uslubi: Ushbu uslubda ota-onalar bolalariga ko'proq erkinlik va mustaqillik berishadi. Farzandlar odatda o'zlarini o'zgalar bilan muomala qilishda va muammolarni hal etishda ko'proq tajriba orttiradilar, ammo ba'zan ular tartibni saqlashda qiynalishlari mumkin.

4. Befarq tarbiya uslubi: Bu uslubda ota-onalar farzandlarining ehtiyojlarini e'tiborsiz qoldirishadi. Ular ko'pincha bolalariga murojaat qilishmaydi yoki ularga e'tibor bermaydilar, bu esa bolalarning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

III. Tarbiya Usullarining Bolalar Rivojlanishiga Ta'siri. Ota-onalarning tarbiya uslublari bolalarining emotsional, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Har bir tarbiya uslubining ijobiy va salbiy tomonlari mavjud.

1. Emotsional rivojlanish: Autoritar tarbiya uslubi bolalarda qo'rquv, tashvish va ishonchsizlikni rivojlantirishi mumkin. Ular o'z fikrlarini ifodalashda qiynalishlari, stressni boshqarishda esa kamroq muvaffaqiyatga erishishlari mumkin.

Avtoritar tarbiya uslubi bolalarda o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishi va ijtimoiy moslashuvni osonlashtirishi mumkin. Bolalar odatda ota-onalarining qarorlariga hurmat ko'rsatadilar va o'zini yaxshi his qilishadi.

Ruxsat beruvchi tarbiya uslubi bolalarda mustaqillikni rivojlantiradi, ammo ba'zan ularning ijtimoiy qoidalarga rioya qilishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin.

Befarq tarbiya uslubi bolalarda befarqlik va o'z-o'zini nazorat qilishda muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

2. Ijtimoiy rivojlanish:

Autoritar tarbiya uslubi bolalarning ijtimoiy munosabatlar o'rnatishda muammolarga duch kelishiga olib kelishi mumkin, chunki ular ko'pincha o'zlarini boshqalarga moslashtirishda qiynalishadi.

Avtoritar tarbiya uslubi farzandlarning ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishda yordam beradi, chunki ular o'z fikrlarini va hissiyotlarini boshqarishni o'rganadilar.

Ruxsat beruvchi tarbiya uslubi bolalarga ijtimoiy erkinlik beradi, lekin ular ijtimoiy normalarni o'zlashtirishda ba'zan qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin.

IV. Zamonaviy Tarbiya Usullari va Psixologik Tadqiqotlar. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar ota-onalar tarbiya uslublarining farzandlar o'rtasida ijobiy va salbiy natijalar keltirib chiqarishini ko'rsatdi. Misol uchun, yangi psixologik o'rgatish metodlari va tarbiya uslublari bolalarning hissiy holatini yaxshilash va ularning o'z-o'zini anglashiga yordam berishda samarali bo'lishi mumkin.

Xususan, ota-onalar bolalariga nafaqat qoidalarni belgilashda yordam berishlari, balki ularning hissiyotlari va fikrlarini hurmat qilishlari zarur. Bu, o'z navbatida, farzandlarning shaxsiyatini va o'zini tutish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

V. Xulosa: Ota-onalarning tarbiya uslublari va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar farzandning rivojlanishida juda katta rol o'ynaydi. Har bir tarbiya uslubi o'zining ijobiy va salbiy tomonlariga ega bo'lib, farzandlarning emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar asosida ota-onalarga

farzandlar bilan samarali munosabatlar o'rnatish va ijobiy natijalar olish uchun turli yondoshuvlar taklif qilinmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Baumrind, D. (1966). *Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior*. Child Development.
2. Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). *Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction*. In E. M. Hetherington (Ed.), Handbook of Child Psychology: Vol. 4. Socialization, Personality, and Social Development.
3. Darling, N., & Steinberg, L. (1993). *Parenting Style as Context: An Integrative Model*. Psychological Bulletin, 113(3), 487-496.
4. Sokol, B. W. (2003). *The Influence of Parenting Styles on Children's Development*. Journal of Educational Psychology, 94(2), 389-403.
5. Cole, M., & Cole, S. R. (2001). *The Development of Children* (4th ed.). Worth Publishers.